

PROGRAM NARODNOG LISTA

Program pristaša Narodne stranke u Dalmaciji
(Zadar, 1862.)

Nakon obnove ustavnog života, preporodna kretanja u pravcu suvremene nacionalne identifikacije dublje su zahvatila i Dalmaciju. U ožujku 1862. dalmatinski su "narodnjaci" pokrenuli u Zadru *Il Nazionale/Narodni list*, koji je imao važnu ulogu u formiranju i razvoju njihove ideologije. Jedan od glavnih ciljeva politike "narodnjaka" bilo je sjedinjenje Dalmacije s banskom Hrvatskom, zbog čega su se izravno sukobili s dalmatinskim "autonomašima". Profesor Natko Nodilo (1834.-1912.) u svojstvu urednika lista sastavio je programatska načela "narodnjaka".

Tko prouči u poviesti nasliedovanjem viekovah razvitak uljudnosti europejske, nadje da svaka miena njezina s viencem novih mislih objavljuje nove potrebe, koje su pristupile obitelji čoviečanskoj. Običajno se događa da staro kolieno zaniekuje mladom narodjenju zadovoljenje tizih potreba; jer navade i običaj stari nemogu se promienuti u jedan dan; ali plod novoga vriemena, prem da istina i mučno zori, ipak najzad dozori svakako. Narodjenje današnje, pokle je na dugo zaostalo mlajše, došlo je već u godine, i pita toliko slobodi, koliko je potrebito, da bi mu, bez uvriede reda, zenuli svi oni pupčići, iz kojih, kad se podpuno okite, razvije se cviet čoviečanske uljudnosti: duga navika neupregnute vlasti protivi se toj želji; nu pak zato nije dvojiti o budućnosti vladah umierenih u uljudnom svijetu. U ovo doba u kom živemo, nemože se zatajati da po svoj Europi, neizimši ni udaljenu Rusiu, gmiže nicko gibanje, svaki dan tojače i tošire; i svi narodi, ko-

Izvor:
Il Nazionale,
Zadar, br. 1,
1. ožujka
1862., a na
hrvatskom
jeziku u *Prilogu
ke Narodnom
listu*, br. 1.

Na slici:
*Natko
Nodilo*

Jim savjest kaže da mogu zasjesti za trpezu uljudnosti trepte od želje, izčikajuć dopunjenje slobode državne, bogoštovne i narodne. U tom obćenom ganuću valjalo je da se objavi i u Dalmaciji glasilo, nadahnuto samo korišću našega puka i da zaprosi za njega zraka i vidika, pomolivši otvorito svietle boje narodne zastave. Slovjeni rodnom, srdcem i neporečenom ljubavlju mile otačbine, nemnijemo prije da očito izjavimo naše ćutnje, da u naročitom listu odkrijemo poštenim dalmatincim inočutnim naše misli onakove, kakove su; i da razpršamo onu maglastu svietlost, kojom je strana našoj protivna tražila obujmiti malne svako naše dielo, svaku rieč, svaku namieru našu. Zato će biti dobro da izrećemo bistro temeljita poglavlja onih načelah, koja će biti osnova našega lista, i uzdržati će naše izpoviedanje državno iliti političko.

Slobod je pravica, koju svaki ćoviek osobno ima na podpuno razgojenje; a prenievši taj pomišljaj u zadružbine ljudske, slobod je ta ista pravica, umedjašena dužnošću da se tudja pravica nevriedja. Osebuje slobode, koje zovemo bogoštovnom, državnom, narodnom, teku sve iz onoga vriela; i jesu kano posljedice, koje se vuku iz onoga načela vrhovnoga. Podpuna moć gibanja i razvijanja rodila je sve, što je veličanstvena u poviesti, i pri žaru slobodi uzplodio je genij slobodnih državah starih, grćke i rimske; samo kad je taj div pomrćao, potamnio je na mnogo viekovah u Europi luć književnosti, umietnosti i uljudnosti; dok opet isti uzroci dovode ova dobra, da njihovim povratkom razvesele opet sviet uljudni. Mi nazivljemo našoj otačbini, da radom plodnosne slobodi i ona ožive na novi život; i da slobode, koje nam je naviestila carska povelja, po izvršućjem praviteljstvu stvore se savjestno dielom. Onda neće biti već priećanja o narodnom znaćaju naše kraljevine; nego će on posiesti, kano zakoniti gospodar, svoju neoporecivu pravicu. Pleme slovjensko savezano nedriešivim uzljem jedne krvi i jezika i neprekidna zemljišta, po kojih se narodnosti diele, jest izuća množina puka dalmatinskoga: dajte mu podpuno uživanje pravicah ustavnih slobodna sadruženja, slobodne rieći, slobodna tiska; pak koja će se sila onda oprieti podpunom razvitku narodnoga življa u našoj zemlji? Zato "Narodni List" neće ništa drugo prositi nego slobod cieľu za svakoga, a da se ukloni svako pritiskanje, nam ili tkomudrago drugom štetno: *jedna mjera za svakoga*, biti će uvijek naša zastava.

Stoga ćemo braniti u ovom našem Listu svaku slobodu, dokle se neizrodi u sloboćinu, dakle i slobodu bogoštovnu, ili da drugćije rećemo, neupregnuto gospodstvo, koje pristoji svakomu nada svojom savjesti, bez nedužna umiešanja tudjega. A buduć da u Austrinskoj carevini nije nam se već bojati usilja duševnoga, nego samo skrbljenstva državnoga odveć pržeća nada bogoštovnimi obćinama, tako ćemo mi držati uvijek za svaku naredbu, koja bude omierala da se crkva oprosti pokroviteljstva svietovne vlasti; jer smo uvjereni da će tako nestati svake mržnje medju katolicimi i pravoslavnimi, stopivši se u ljubavi obće otačbine, a da će slobodno doticanje različita vierovanja biti koristno iztraživanje istine.

Povelja carska dne 20 listopada načela je u Austriji slobode javne, državne i narodne; i uhvamo da duh životvorni slobodni, koj diše preko cieľe Europe, neće puštiti da smagnu, nego će ji uzprkos svakom oporu, uzgojiti i sazoriti do žudjenoga ploda.

Natražnje težnje, kojih se mnogi boje, nas nestraše, jer smo stanovito uvjereni da Europa s kojom drma, s ovu stranu veće od šestdeset godišta, živa želja za napriedkom, neće se upokojiti, dok se ne osloni svojim temeljom, na kremenitu slobod. Pri brižnom životu ustavnoga zakona u Austriji s ovu strane godine danah, ožalošćeni smo doista, ali negubimo srдца, niti se čudimo; jer nije lako da se namah nagode i izravnavaju medju sobom razvrćene koristi toliko naroda, koji pribivaju u carevini. Medju trima strankama, savezničkom, dvojačkom i srednjačkom, koje diele polje državno u Austriji, mi, koliko možemo po zakonu, držimo s prvom, cića prave koristi carevinske, koja će onda samo biti čestita i gojna kada njezini puci budu zadovoljni, i cića koristi našega naroda. Vrieme, koje sve zaravnjuje i ujednačuje, ako nas nada nevara, dugim će utorom ugladiti sve ono što je odveć škoravo u zahtievih, s jedne i s druge strane; kad se jedni odreku prostoga siedinjenja osobnoga, a drugi zabace uvjerenje da se može carevina ujediniti strogim srednjačenjem, kakvo bi bilo podobno državam, u kojih žive jedan sami narod. Slovjenim je živa korist da Austrija bude ujedinjena i jaka, ali i takova, da izpuni pravedne želje razlitičih plemenah, koja u njoj pribivaju, bez pretežanja jednoga naroda nada drugim. Onda će i nami slovjenim dalmatinskim biti dopušteno stegnuti tiešnjim uzljem svezu, koja nas do sada veže s našom braćom Hrvatskom samo po krvi i po jeziku. Naročito smo rekli s *braćom*, neka se poznade da nam nesakriva istinu nerazborna mržnja proti imenu onoga puka, koj se jurev u cieni pred svimi onimi, kojim kuca rodoljubno srce u prsijuh. Hrvati govore i pišu našim jezikom, kojemu Božie providjenje rek bi da je odredilo sjajnu budućnost; oni su niekada dielili s nami zgođe i udes isti u sreći i u nesreći; oni su sahranili neporušene diedinske slobode, za kojimi bio je ugasio na dugo vrieme i samu želju u dalmatinskih srdcih onaj koj je htio da budu ne prosvietljeni ljudi, nego samo željezne mišice, koje bi na tudju korist vojevale; oni su sa Srbi od koliena do koliena ostavili u junačkih pjesmah uspomenu stare slave i staroga imena, koje nam je svim jamstvo bolje budućnosti; oni napokoj pružaju nam sada bratinsku desnicu, da s nami ujedno posiju sieme uljudnosti po hrvatskih zemljah istočnih, po onom groblju živih ljudi, s kojega izza pet tamnih viekovah rekbi, da je zapad naumio sadrieti smrtnu koprenu otomanskoga varvarstva. A za sve to što nam pitaju na izmienu Hrvati?

Pitaju da se povratimo na maticu, ukriepivši se u ćutnji naše narodnosti, i mole nas da promienimo sadašnje praviteljstvo dalmatinsko s dugoviečnimi slobodami ustava narodnoga. Niti oni zato hoće da mi zabacimo naše običaje, da porušimo naše nastave, da zaboravimo drugi jezik, što je u Dalmaciji, napriedniji u učenosti. Ima se počitovati ona manjina od 15 do 20 tisućah, koji govore talijanski u našoj zemlji, njihove su pravice nam svete, i bile bi svete da je njih još manje na broju, jer mi visoko počitamo slobod, i tvrdo vjerujemo u nju. Mi pitamo samo da prestane svaka povlastica na ćijumdrago korist. Slovjeni Dalmatinski, plemeniti po čistom izvoru indo-europejskom, iz kojega su izišli svi veliki narodi uljudni; oslonjeni na množ skladne braće preko brda; sloveći jezikom, koj je medju složnijimi u Europi, preuzimlju neizpisivu pravicu slobodnoga razvijanja svoje narodnosti. Zato zahtjevaju jednakost u pravu za oba jezika; nu ne jednakost suhoparno odredjenu na saboru, nego stvorenu dielom u nauku, pa mal po malo, kako obstojeće koristi dopušte, u sudu i u vladanju. Hoće li narod ćetiristoti-

sućah dušah gledati da mu krasni jezik navieke ostaje sirota? Na ove uviete, ali samo na ove, mi, zahvalni na našem odgojenju talijanskoj uljudnosti; priljubni veće nego tko misli toj našoj pomateri, pružiti ćemo čedno ruku protivnoj stranki, da začmemo napriedak uljudni našega puka buduć sinovi isti zemlje. Zaboraviti ćemo srdžbe, mržnje, nepodobnosti sve, na koje su zahitili suprot nami nieki naši protivnici državni (što se ikad nije reklo i pisalo u Dalmaciji na pogrdu imena slovjenskoga?) nesmierajuć nego na korist obće nam otačbine. Pače od ovoga časa dati ćemo u ovom Listu izgled pregovaranja uljudna i mirna, kako se pristoji ljudim, koji vieruju temeljito u svoja načela i gledaju pouzdano u budućnost.

Naš List, kano zastupnik svih koristih glavnih naše kraljevine, izim državnoga diela u kom će se razložiti o poglavitih pitanjih dnevnih, izim dopisah izvornih iz stranah slovjenskih, imati će dodatak književni, gdje će sliediti stopimice gibanje umno naše zemlje; pretresajuć diela, uglednija ili radi sadržaja ili radi književnoga dostojanstva, koja izadju na svietlo.

Stvarne koristi naše kraljevine pritegnuti će k sebi osobiti pozor; tim jače, što se štednja mnogovrstno dotiče s ćudorednošću i s državnošću. Uzmnoženje i pravičnije razdieljenje stvarnih potrebitih življenju i podobnih uživanju, uklanja brizi i nevolji toveći broj gradjanah, ujača jim saviest, i čini ji tovrjednije ovršenju pravicah državnih, koje su nova vriemena udielila, ili će udieliti našoj otačbini. U Dalmaciji nismo još na daleko otvorili sva vriela, iz kojih bi bogatstvo proteklo, pak bi bilo vrieme da i s ove strane žurna radinost izmieni lienost posobnu i slaboću praviteljnu. Kadnebude šta književna ili štedna, prevoditi ćemo iz tudjih jezika, što su duševniji pisci pisali o slovjenskom jugu; ili ćemo prozboriti s našimi štioći o izvrsnijih dielih dosadašnje književnosti narodne.

I samo se znade da će nam mило i drago učiniti svak, a navlastito naša mladež, kojoj gori srdce za otačbinom slovjenskom, ako nas uzpomaže svojim perom u ovom Listu. Razlikost u mnienju, ako nebude zasiecala u načela, po kojih se ovi List narodnim naziva, neće zakratiti, da se pismo izdade na svietlo; jer smo mi čvrsta, ali ne robska četa, a iz slobodnoga sudaranja raznih mislih očekamo da kriesne jasnija svietlost našim načelim. Koji budu sudielovali našoj radnji, uvietiti će se da su izpunili strogu dužnost gradjanina slobodna, i osladiti će ugodnost, koju kuša čoviek pošten kada učini drugom dobra; jer budućnost snage i napriedka narodnoga stoji u budućnosti snage i napriedka svačjega.

Natko Nodilo, urednik

Preuzeto iz: Jubilarni broj *Narodnoga Lista (Il Nazionale)* 1862-1912, ur. Vinko Kisić, Zadar, 1912., str. 5.

NAŠA POLITIKA

Spis Narodno-srednjačke stranke (Zadar, 1873.)

Početkom ožujka 1873. došlo je do raskola u Narodnoj stranci iz Dalmacije, kad se skupina narodnjaka, petorica zastupnika u Carevinskom vijeću na čelu sa Stefanom Ljubišom (1824.-1878.), nije držala uputa stranačkog vodstva prigodom glasanja o osnovi novoga izbornoga zakona.* Članovi nove stranke pokrenuli su glasilo *Zemljak*, po kojemu su nazivani "zemljaši", a u praktičnoj su politici podržavali politiku carskog namjesnika Gavrila Rodića (1870.-1881.), držeći da tako mogu zauzvrat dobiti pomoć od vlade u rješavanju gospodarskih i prosvjetnih zadaća u Dalmaciji. Raskol "narodnjaka" je pogodio dalmatinskim autonomasima koji su na prvim izravnim izborima za Carevinsko vijeće dobili većinu u odnosu na pocijepane "narodnjake".

Naš politički program stoji u onim dvjema poslanicama, koje je Sabor dalmatinski, zadnjih zasjedanja, odpremio na Nj. Veličanstvo: na čelu mu pitanje sjedinjenja.

Ali dok se to pitanje ne riješi, dok se to naše pravo ne oživotvori, dužnost nam je da radimo u Cislajtaciji o takom položaju, koji bi nam što bolje obezbijedio našu hrvatsku i srpsku narodnost i njezin miran razvoj, po poštenoj upravi vodjenoj narodnim duhom i voljnoj

* Uz Ljubišu, začetnici nove stranke bili su zastupnici Ivan Danilo, Đorđe Vojnović, Frane Fontana i Josip Antonietti, a još su im pristupili i saborski zastupnici Ivan Dešković, Jerotej Kovačević i Gerasim Petranović. (op. prir.)

Izvor:
Zemljak,
Zadar, br. 1,
23. travnja
1873.

Na slici:
naslovnica
izvora

da nam pomaže u stvarnim potrebama. Naši zahtjevi u ovom obziru izjavljeni su u onim poslanicama, pa su i svakome poznati, te nije trijeba da ih sada ponavljamo.

Poslanice se izriječito ne zauzimlju za nikakvu političku uredbu, pa se nećemo zauzimati ni mi, prosto s toga što u današnjim okolnostima našega naroda u Dalmaciji, sa snagom kojom raspolažemo, pred pogibeljima koje nam jednako prijete, mi u Cislajtaciji ne možemo napirati izključivo za ikakav sustav, nego prilagodivši se postojećemu, nastojavati da koliko više moguće iz svakoga crpimo sredstava, koja bi nam sve to bolje obezbijedila i razvila narodnost i stvarne naše potrebe i koristi promakla. Kad budemo narodno toliko ojačani, da nam narodnost bude sasvim obezbrižena, – što nije moguće postignuti ako se materijalno ne podignemo, a onome što smo u duševnome obziru stekli, granice ne razmaknemo – tada – ali samo tada – nastupiti će hora da se sami sobom posavjetujemo, dali da udarimo drugim pravcem, ili da na ovom ostanemo.

Pri našem iznimnom položaju, pri obstojnostima u kojima se pokrajina nahodi, sada svaka druga politika mogla bi nam spominjati junaštva Tale Budaline iz Orašca grada; a tim više kad se različite stranke, s kojima smo nekoč u oporbi bili, ne složiše tako, da po jednoj osnovi rade, već svaka prije svega na svoje posebne interese gleda i po ovima se upravlja, te i ako im je od oka jedin cilj, drže ga se s uzroka medju sobom različitih.

Time se mi ne odričemo uzajemnosti sa ostalim Slavenima austrijskim, šta više u toj uzajemnosti naziremo živac našoj snazi. Ali za opći cilj mislimo da najbolje radimo uprav kad nastojimo da se u Dalmaciji obezbijedi razvoj hrvatskoj i srpskoj narodnosti.

Da ovo postignemo, radićemo iz petnih sila, to upravljajući prema tome naše ponašanje u odnošajima našeg naroda s vladom i sa ostalnim narodnima Carevine, to održavajući i zastupajući u zemlji potrebitu slogu medju hrvatskim i srpskim življem i odbijajući sve što bi bilo kadro da tu slogu poremeti.

Ovi nam je temelj udarila narodna stranka zastupana u saborskoj većini; na ovom je temelju osnovana naša politika.

PROGRAM NARODNOG HRVATSKOG KLUBA

(Zadar, 1889.)

U povodu zasjedanja Pokrajinskog sabora Dalmacije pripadnici većinske Narodne stranke, među kojima je bilo i mnogo novih saborskih zastupnika, ponovo su objavili program iz 1875. koji je isticao narodnjačke stavove o oživotvorenju hrvatskoga državnog prava u smislu sjedinjenja Dalmacije s banskom Hrvatskom, o jeziku, glagoljskoj katoličkoj misi, prometnoj politici i ostalim potrebama stanovništva. Ponovljeni program isticao je ideju nastavka suradnje sa srpskom zajednicom radi zajedničkog nastupa u Saboru prema vladi i političkoj zajednici Talijana. Potvrda starih gledišta polazila je od teze da je položaj Dalmacije provizoran.

Novi zastupnici pristupivši prvi put na sabor pristadoše na stari program narodne stranke dneva 8 lipnja 1875. Svi zastupnici "narodnog hrvatskog kluba", ostajući pri načelima starog programa, nahode potrebito proširiti ga prema današnjem razvitku stranke, a to kako sliedi:

1. "Narodni hrvatski klub" stoji nepomično na stožernom temelju državnoga prava hrvatskoga i cjelokupnosti Hrvatske. Prama tomu teži da se Dalmacija što skorije sjedini sa Hrvatskom i Slavonijom, i da se Hrvatskoj državi povrate sve stare njezine česti.
2. Pod zaštitom toga hrvatskog državnog prava, Hrvati i Srbi u Dalmaciji uživaju ista prava, u svakom pogledu, kako sačinjavaju isti te jedan narod izvan kojega nepriznaje se da ima drugi u Dalmaciji.
3. "Narodni hrvatski klub" dužan je i spravan u svaki sgodni čas potražiti, da bi naš premilostivi kralj na temelju narodnih i pisanih pra-

Izvor:
*Narodni
List,*
Zadar,
br. 67,
24. kolovoza
1889.

Na slici:
*Miho
Klaić*

va, potvrđenih Njegovom svetom rieči, sjedinio Dalmaciju sa Hrvatskom i Slavoniom i povratio državi Hrvatskoj sve njezine česti.

Dok se to oživotvori – da se sve to bolje spravi narod na to oživotvorenje i to lašnji mu se put prokrči – “narodni hrvatski klub” nastojat će svim zakonitim načini da kriepi hrvatsku svijet, da ponarodi sve učione i uredi u zemlji, da se zemlja riješi talijanštine i obrani od njemštine.

4. “Narodni hrvatski klub”, nemiješajući nikako vjeru sa narodnosti, niti ovo dvoje spajajuć, branit će staroslavenštinu u crkvenoj službi kao stečevinu naroda i uslov prosvjete.

5. Promičući svaku granu blagostanja u zemlji, u ovom će klub nastojati da se Dalmacija željeznicom spoji sa monarhijom, kao i to da se slavne luke na jadranskom našem moru željeznicom privežu Bosni, prirodnom zaledju Dalmacije, bez koje Dalmaciji nema ni hrane ni obrane.

Zadar dne 16. kolovoza 1889.

Biankini pop Juraj, Bieluvičić Stjepan, Borčić Lovro, Brajković Tomo, Bulat Dr. F. Gajo, Buzolić pop Stjepan, Čingria Dr. Petar, Duboković Nikola, Fontana plemić Ivankrstitelj, Ivčević Dr. Vicko, Karaman Dr. Srećko, Klaić Dr. Miho, Korleat Božo, Ljubić pop Kažimir, Machiedo Dr. Ivankrstitelj, Paštović dr. Josip, Perić pop Virgil, Spalatin Dr. Ante, Šarić Mate, Šupuk Ante, Tartaglia plemić Petar, Vranković Ivan, Zafron Dr. Josip, Žuro Marko

Preuzeto iz: Tihomir Rajčić, “Program Narodne hrvatske stranke u Dalmaciji iz 1889.”, *Hrvatska obzorja*, Časopis Matice hrvatske Split, br. 3, 1999., str. 651-652.

PROGLAS HRVATSKOG KLUBA

(Zadar, 1892.)

Prigodom rasprave o školskom programu u Dalmatinskom saboru došlo je do raskola unutar dalmatinske Narodne stranke. Šestorica nezadovoljnika ustali su protiv popuštanja srpskim zahtjevima. Ujedno su tražili energičniju politiku u prilog ideji sjedinjenja Dalmacije s banškom Hrvatskom, s ciljem razbijanja politike oportuniteta.

Primamo i priobćujemo sljedeću izjavu novoustrojenog “Hrvatskog kluba” u Zadru.

Svojim prijateljem!

1. Sdruženje Dalmacije sa Hrvatskom, na temelju hrvatskog državnog prava;
2. Priznanje po državljanstvu i zemlji jedincatoga naroda hrvatskoga u cijeloj Hrvatskoj;
3. Pravo državnoga hrvatskoga jezika u javnim uredim;
4. Spojenje Dalmacije željeznicom sa Hrvatskom, i obrana njezinih zanemarenih ekonomičkih interesa.

Dakle: čisto hrvatskim pravcem i odlučnim radom k sdruženju – to je geslo “Hrvatskog kluba”.

Biankini Juraj – Buzolić Sjepan – Ljubić Kažimir – Paštrović Dr. Josip – Perić Virgil – Šarić Mate

Izvor:
Narodni List,
Zadar,
br. 36,
7. svibnja
1892.

Na slici:
Juraj
Biankini

PROGLAS

Narodnog Hrvatskog Kluba

Hrvatski Narode!

Za trajanja zadnjeg saborskog zasjedanja, poslije tolika godina skladna i uspješna rada, razciepao se narodni hrvatski klub. Povod tom žalostnom pojavu bila je okolnost, što je većina kluba prama duhu svoga programa i u korist zdrave narodne prosvjete glasovala poznati predlog o čitankama.

Kamo sreće, da se je razdor ograničio na same tvoje predstavnike, ali na žalost, on si je prokrčio put i u tvoju sredinu, te nastala pogibeljna komešanja i netemeljita sumnjičenja. Šestorica izstupljenika, bezobzirno prisvojiv sebi glasilo ciele stranke, podigla se sudijom svojih starih drugova, i nas je tebi predstavila kao ljude slabe i mlitave, kojim bi više stalo do vladine milosti, nego li do tvojih pravica.

Na opetovana izazivanja nijesmo htjeli za dugo vremena odazvati se, i to s viših patriotskih obzira, ali je došao čas gdje bi naše daljnje mučanje bilo grieh; nastupilo doba da i mi svoju kažemo čisto i bistro, bez ikakva okolišanja, jedinom namjerom da javno mišljenje o stvari bolje uputimo, i da tebe, narode, od blistajućih obmana, dok je na vrieme oslobodimo.

Pošto su pokušaji, da se bratska razmirica na liepe rieši, jalovi ostali, i pošto uslied izjava već s druge strane učinjenih nije moguće do

PROGLAS NARODNOG HRVATSKOG KLUBA

(Zadar, 1892.)

Proglas Narodnog hrvatskog kluba je posljedica razdora u dalmatinskoj Narodnoj stranci, koji je okončan istupom nezadovoljnika iz stranke i stvaranjem zasebnog kluba.

Hrvatski Narode!
Za trajanja zadnjeg saborskog zasjedanja, poslije toli-
ko godina skladna i uspješna rada, razciepao se narod-
ni hrvatski klub.

Povod tom žalostnom pojavu bila je okolnost, što je većina kluba prama duhu svoga programa i u korist zdrave narodne prosvjete glasovala poznati predlog o čitankama.

Kamo sreće, da se je razdor ograničio na same tvoje predstavnike, ali na žalost, on si je prokrčio put i u tvoju sredinu, te nastala pogibeljna komešanja i netemeljita sumnjičenja. Šestorica izstupljenika, bezobzirno prisvojiv sebi glasilo ciele stranke, podigla se sudijom svojih starih drugova, i nas je tebi predstavila kao ljude slabe i mlitave, kojim bi više stalo do vladine milosti, nego li do tvojih pravica.

Na opetovana izazivanja nijesmo htjeli za dugo vremena odazvati se, i to s viših patriotskih obzira, ali je došao čas gdje bi naše daljnje mučanje bilo grieh; nastupilo doba da i mi svoju kažemo čisto i bistro, bez ikakva okolišanja, jedinom namjerom da javno mišljenje o stvari bolje uputimo, i da tebe, narode, od blistajućih obmana, dok je na vrieme oslobodimo.

Pošto su pokušaji, da se bratska razmirica na liepe rieši, jalovi ostali, i pošto uslied izjava već s druge strane učinjenih nije moguće do

Izvor:
*Proglas
Narodnog
Hrvatskog
Kluba
(letak)*

Na slici:
*dio
letka*

žudjenog sporazumljenja doći, smatrali smo svojom priekom dužnošću da se čim prije sastanemo i da triezmeno i svjestno o stvari i položaju pretresamo.

Taj sastanak već se držao ovih dana u Splitu. –

Hrvatski narode! Mi smo u tom sastanku svestrano i ozbiljno pretresali o svim onim pitanjima, koja bi stala u uzkom odnošaju sa tvojim pravim i sa tvojim interesim, suviše o dosadanjem političkom pravcu stranke, o radu tvojih predstavnika, i jednoglasno se složili da tebi s ovim proglasom svoje stanovište označimo.

Tebi je, narode, do istine, a mi ćemo ti samo istinu i ništa drugo do proste istine kazati, ali bez laskanja i hvastanja.

Premda u velike žalimo razdor, koji se je bez naše krivnje dogodio, jer je time prekinuto jedinstvo stranke toli potrebno za obću korist, ipak prama današnjim obstojnostim ne smatramo nužnim da promienimo ma koju točku svoga programa, na kojem ćemo dapače i nadalje svoju političku djelatnost izključivo osnivati.

Mi ćemo i unapred posvetiti svoju pažnju onoj točki svoga programa, koju najznamenitijom držimo, biva pitanju o sjedinjenju. – Ako u zadnje doba nijesmo u tom pogledu kakav odlučan korak učinili, tomu su krive nepovoljne političke prilike. Riešenje pitanja o sjedinjenju ne zavisi samo od Sabora Dalmatinskoga, da li i od drugih čimbenika, koji za sada nisu tomu skloni. Prema tomu svaki korak, koji bi u nevrieme i neumjestno bio učinjen, bio bi bezuspješan a možda i samoj stvari pogibeljan; a nami je do stvari, a ne do praznih izkaza.

Najodlučnije ćemo nastojati, kako i dosele, da vlada pripozna tvoje glavno pravo, da zadovolji tvojoj pravednoj želji potpunim uvedenjem hrvatskog jezika u urede i škole, i opirati se svakom širenju niemštine u zemlji. –

Materijalne i duševne interese zemlje, za koje smo se u svakoj prigodi ozbiljno starali, mi ćemo i na dalje odrješito zagovarati.

Imajuć pred očima samo obću korist, mi ćemo svoj rad istim pravcem nastaviti, budući izkustvo nepobitno dokazalo, da se je tom politikom znatnih uspjeha na narodnom polju postiglo, kako to svjedoče: pohrvaćenje obćina i školâ, sve to više širenje hrvatske misli, poboljšanje i napredak u nekim granam zemaljske uprave.

Samostalna zemaljska uprava uz sudjelovanje saborske većine, bila je svedjer svjestna svoje teške zadaće; svojim uzornim gospodarenjem uredila je i unapredila zemaljske financije i zavode; ona je branila i štitila pri svakoj sgodi autonomiju zemlje i obćina, i poticala obrazloženim izvještajim pozornost vlade na razna vrela narodnog gospodarstva, koja su dosele zanemarena bila. –

Iztaknuti nam je dalje, da su svi protivnički prigovori proti našem radu podignuti, skroz neosnovani, jer do zadnje dobi sva stranka bila je svedjer u načelnim pitanjima složna, kako to dokazuju zapisnici klubskih sastanaka.

Pri koncu najodlučnije odbivamo netemeljitu osvadu, da je glasovanje predloga o čitanjima bilo napadaj na hrvatsku misao ili na hrvatsko državno pravo. – S onim glasovanjem ostali smo dosljednim onoj točki svoga programa, kojom se priznaje, da Hrvati i Srbi u Dalmaciji uživaju ista prava u svakom pogledu.

Hrvatski narode!

Politikom, koju smo do sada postojano slijedili, mi smo liepih uspjeha postigli, koji se možda mladjemu naraštaju mogu činiti neznatnim, ali onim, koji se spominju kakvo je stanje hrvatskog naroda u Dalmaciji pred 30 godina u svakom obziru bilo, uprav se znamenitim pokazuje.

Ne nalazimo za sada uzroka da taj pravac ostavimo, pak ćemo se istoga i unapried držati.

Tebe, narode, pozivljemo da nas i na dalje podupreš tvojim povjerenjem, kao što si do sada.

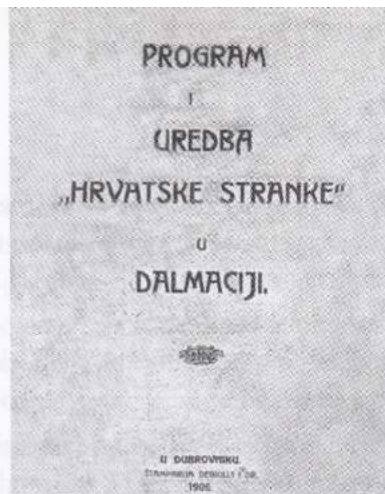
Jamstvo daljnjim uspjesim jest uzpostavljenje jedinstva u stranci, da ona bude prava predstavnica jedinstva naroda, koji nema nego jednu težnju, jedan cilj i jednu budućnost.

Ako nas ti podupreš, ako nam svoje povjerenje i u buduće uzdržiš, tim ćeš osuditi neopravdani razdor, i povratiti toli nužno i toli spasonosno jedinstvo u hrvatskoj stranci.

Split, na blagdan Velike Gospe 1892.

Bjelovučić Stjepo – Borčić Lovro – Brajković Tomo – Bulat Dr. Gajo – Čingria Dr. Pero – Duboković Niko – Fontana Dr. Ivan Krstitelj – Ivčević Dr. Vicko – Karaman Dr. Srečko – Klaić Dr. Miho – Machiedo Dr. Ivan Krstitelj – Šupuk Ante – Tartaglia Petar – Vranković Ivan – Žuro Marko.

Častni zastupnik Dr. Joso Zafron naknadno je javio, da pristaje ovom proglasu.

PROGRAM HRVATSKE STRANKE U DALMACIJI

(Dubrovnik, 1906.)

Na zboru zastupnika 27. travnja 1905. u Splitu dogovoren je program saborskih klubova Narodne stranke i Stranke prava iz Dalmacije, koji su se ujedinili u Klub Hrvatske stranke. Klub nisu podržali članovi dalmatinske Čiste stranke prava. Vanjski poticaj ujedinjenju dviju stranaka bila je pobjeda oporbe na izborima u Ugarskoj i zaoštavanje krize dualizma u Monarhiji. Vodstvo nove stranke odmah je prihvatilo usuglašeni nastup na općinskim izborima sa Srpskom strankom.

I.

Hrvatska stranka stoji nepomično na stanovištu sjedinjenja kraljevine Dalmacije sa kraljevinama Hrvatskom i Slavonijom na temelju narodnog i državnog prava, smatrajući to sjedinjenje znamenitim korakom za oživotvorenje vrhovnog narodnog cilja, koji teži na to, da se sve zemlje napučene Hrvatima slože ustavnim sredstvima u jedno samostalno državno tijelo.

II.

Hrvatska će stranka nastojati i raditi:

a) da se krijepi hrvatska svijest u Dalmaciji, osobito širenjem pučke prosvjete i organizacijom narodne snage na političkom i gospodarskom polju;

* *Crvena Hrvatska*, br. 18, 4. V. 1905. Za predsjednika kluba je izabran Pero Čingrija, potpredsjednika Ante Trumbić, a za tajnika Ante Dulibić. Glavno glasilo Hrvatske stranke bio je zadarski *Narodni List*. (op. prir.)

Izvor:
*Program
i uredba
"Hrvatske
stranke" u
Dalmaciji,
Dubrovnik,
1906.*

Na slici:
*naslovnica
izvora*

b) da se hrvatskom jeziku prizna i zajamči gospodstvo u učioni, javnim uredima, kao i u javnom životu u Dalmaciji, te da se zemlja riješi prevlasti talijanskog i obrani od namećanja njemačkog jezika u državnim uredima;

c) da se prema zahtjevima vremena, a na temelju pravičnosti, promijene postojeći izborni zakoni;

d) da se promiču sve grane narodnog gospodarstva, najpače poljodjelstva i pomorstva, posebice da se Dalmacija spoji željeznicom preko Hrvatske sa monarhijom i da se glavne luke našega primorja privežu željeznicom Bosni i Hercegovini, prirodnom zaleđu Dalmacije;

e) da se općine uredi na način, koji će sve to bolje štiti i unapređivati probitke narodne, ne dirajući pri tome u autonomna prava zajamčena im postojećim zakonima;

f) da se usavrši i proširi javna obuka, osobitim obzirom na poljodjelstvo, obrt i trgovinu;

g) da se našim učenicima omogući i zajamči naobrazba na višim školama u hrvatskom jeziku.

III.

Hrvatska stranka, poštivajući svačije vjersko čuvstvo, drži se načela, da se vjera ne smije spajati ni miješati sa narodnosti, tako da razlika vjeroispovijesti ne može i ne smije biti zaprekom složnom narodnom radu.

IV.

Hrvatska stranka smatra, da su Hrvati i Srbi jedan narod po krvi i po jeziku, nerazdruživo spojeni zemljištem, na kojem obitavaju, te će prema tome raditi, da se uklone i one-moguće razmirice, a da se uvriježi ljubav među njima, na osnovu zdravog samokupnog rada za opći narodni boljak.

V.

Hrvatska stranka nastojat će, da se među slavenskim narodima goje bratski osjećaji uzajamnosti, te dosljedno da se u slavenskom svijetu steče sućut opravdanim zahtjevima hrvatskoga naroda.

VI.

Hrvatska stranka ići će u susret svakom zahtjevu novih vremena, koji bude stajao u skladu sa dobrobiti i napretkom naroda.